

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA
FACULTATEA DE LITERE ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII**

**DOMENIUL FUNDAMENTAL: ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT: FILOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Ioan OPREA

DOCTORAND:

Anca Mihaela ȘTEFANACHE (căs. ZAHARIA)

SUCEAVA, 2015

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA
FACULTATEA DE LITERE ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII**

**DOMENIUL FUNDAMENTAL: ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT: FILOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

Similitudini de structurare ale discursului repetat între limbile germană și română

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Ioan OPREA

DOCTORAND:

Anca Mihaela ȘTEFANACHE (căs. ZAHARIA)

SUCEAVA, 2015

Cuprins

Introducere.....	9
I.1. Cercetarea contactelor lingvistice	13
I.1.1. Scurt istoric al cercetării contactului lingvistic.....	13
I.1.1.1. Limbile mixte.....	13
I.1.1.2. Teoria stratului/ substratului/ superstratului	15
I.1.1.2. Teoria contactului lingvistic.....	17
I.1.2.1. Tipuri de contacte între limbi.....	19
I.1.2.2. Bilingvismul.....	20
I.1.2.3. Interferența și integrarea	22
I.1.2.4. Calcul	25
I.2. Influențe lingvistice germane în limba română literară	29
I.2.1. Scurt istoric al contactului lingvistic româno-german la nivel cult.....	29
I.2.2. Calcurile secolului al XIX-lea.....	31
II.1. Frazemul ca obiect de studiu al frazeologiei	37
II.1.1. Îmbinare liberă și îmbinare stabilă de cuvinte.....	37
II.1.1.1. Discursul. Discurs vs. discurs repetat	38
II.1.1.2. Discursul repetat	40
II.2. Frazeologia germană. Frazeologia românească. Scurt istoric ..	42
II.2.1. Terminologia în literatura germană și cea română	44

II.2.2.1. Parametri de stabilire a echivalenței	46
II.3. Definirea obiectului de studiu din perspectivă comparată româno-germană. Delimitare și clasificare	49
II.3.1. Frazemul: unitate morfologică.....	49
II.3.2. Frazemul: unitate sintactică	52
II.3.3. Frazemul: unitate semantică	54
II.4.1. Apariția și evoluția frazemelor	59
II.4.1.1. Creatorii de frazeme	59
II.4.1.2. Frazeme cu caracter universal	60
II.4.1.3. Frazeme împrumutate	63
II.4.2. Aspecte structural-funcționale ale echivalenței interlingvistice româno-germane.....	64
II.4.2.1. Clasificare morfo-sintactică.....	65
II.4.3. Observații asupra statutului frazeologic al constituenților	69
II.4.4. Studiu contrastiv asupra frazemelor formate în jurul nucleului <i>cap</i> (germ. <i>Kopf</i>).....	72
II.4.5. Aspecte semantice ale echivalenței interlingvistice	76
II.4.5.1. Echivalențe motivate metaforic	76
II.4.5.2. Echivalențe motivate simbolic.....	80
II.4.5.3. Echivalențe motivate intertextual	82
II.4.6. Divizibilitatea vs. indivizibilitatea frazemelor	83
II.4.7. False echivalențe.....	85
II.5. Ordonare ontologică	88
II.5.A. Universul.....	89

II.5.A.1. Cerul și atmosfera; corpurile cerești; vremea	89
II.5.A.2. Timpul și locul	89
II.5.A.3. Pământul; apele	89
II.5.A.4. Plantele	90
II.5.A.5. Animalele/ Păsările/ Peștii	90
II.5.B. Omul	90
II.5.B.1. Omul, ființă fizică	90
II.5.B.1.1. Corp și ființă	90
II.5.B.1.1.1. Corp	90
II.5.B.1.1.2. Înfațișare	92
II.5.B.1.1.3. Minte, rațiune	92
II.5.B.1.1.4. Caracter	92
II.5.B.1.1.5. Sentimente	93
II.5.B.1.2. Sănătate și boală, viață și moarte	93
II.5.B.1.3. Activități	93
II.5.B.1.3.1. Percepții senzoriale și funcții ale corpului	93
II.5.B.1.3.2. A face (tun) în general	94
II.5.B.1.3.3. Mișcare și stare	94
II.5.B.1.3.4. A da și a lua/ a primi;	94
II.5.B.1.3.5. Mânuirea obiectelor	95
II.5.B.1.3.6. A învăța și a ști; a vorbi; a scrie și a citi;	95
II.5.B.1.4. Intenții de comunicare	95
II.5.B.2. Omul și societatea	96

II.5.B.2.1. Identificare	96
II.5.B.2.2. Legături sociale; relaționarea cu alte ființe	96
II.5.B.2.2.1. Meserie, poziție socială.....	96
II.5.B.2.2.2. Comportament social	96
II.5.B.2.3. Destin și întâmplare	96
II.5.B.2.4. Cotidianul.....	96
II.5.B.2.4.1. Omul și căminul	96
II.5.B.2.4.2. Îmbrăcăminte și accesorii.....	97
II.5.B.2.4.3. Alimentație.....	97
II.5.B.2.4.4. Școala și formarea profesională	97
II.5.B.2.4.5. Viața economică.....	97
II.5.B.2.4.6. Drept și administrație	97
II.5.B.2.4.7. Viața culturală	97
II.5.B.2.4.8. Relaxare și timp liber	98
II.5.B.2.5. Viața publică	98
II.5.B.2.5.1. Statul (organizare, politică, război și pace).....	98
II.5.B.2.5.2. Biserica și religia.....	98
II.5.B.2.5.3. Tehnica și materialele	98
II.5.B.2.5.4. Călătoria și circulația	98
Concluzii	99
Bibliografie.....	105
Anexa 1.....	115

Rezumat

Cuvinte cheie: abordare contrastivă, frazem, frazeologie, construcție fixă, îmbinare liberă, discurs, discurs repetat, similitudine, echivalență, contact lingvistic, calc, împrumut, interferență, integrare, bilingvism, interfrazem, frazem de autor, xenism, polilexicalitate, stabilitate, idiomaticitate, universalitate, model logico-semantic, motivație, metaforă, simbol, intertextualitate

Ca manifestare și totodată ca resort de structurare a gândirii umane, limba se oferă ca sistem colectiv de cunoaștere în scopul comunicării, percepția comunității asupra spațiului în care trăiește sau viziunea ce derivă din modul în care își expune modul de cunoaștere a universului care o înconjoară, fiind factori ce țin de natura sa, de forța creatoare, care se conturează sub influența condițiilor externe (așezare geografică, climă) și a experiențelor marcante. Acești factori compun structura spirituală, sufletească a comunității lingvistice, fapt reflectat în mod cert la nivel frazeologic, căci frazelele se constituie în memoria colectivă a unui grup de vorbitori, surprinzând aspecte aparținând tradițiilor, faptelor istorice, fenomenelor și raporturilor din cadrul vieții socio-economico-politice și cultural-științifice.

În lucrarea noastră am în cercat să identificăm cazurile de congruență frazeologică a două sisteme lingvistice distincte: româna și germana, încercând să identificăm cum a fost posibilă conceptualizarea unui fenomen în același mod de către comunități lingvistice diferite, prin unitate atât a formei, a constituentilor lexicali, cât și a semnificatului și a sensului. Lucrarea este structurată în două părți, cuprinzând șase capitole. Abordarea a fost uns în direcția de la teorie la fapte și de la abstract la concret. Ca atare, metoda studierii materialului factual a fost contrastivă, punând față în

față semnificații și semnificanții construcțiilor fixe din limbile română și germană, fapt ce evidențiază situațiile de echivalență (rom. *a fi ca un ghimpe în ochi* – germ. *wie ein Dorn im Auge sein*), similaritate sau echivalență parțială (rom. *a fi (schimbător) ca vremea* – germ. *wie ein Wetter (veränderlich) sein*), și exterioritate, când același semnificant este redat prin expresii total diferite (rom. *a fi floare la ureche* – germ. *ein Kinderspiel sein*). Obiectul tezei noastre va fi însă doar prima situație, odată cu identificarea cazurilor de echivalență încercându-se o explicare a situațiilor, întreprindere dificilă ce nu poate fi dusă la capăt pe baza cercetărilor de până acum.

Am trecut cu vederea anumite diferențe morfo-sintactice, ca de exemplu: antepunerea în limba germană a determinanților substantivului determinat, spre deosebire de română, unde determinanții stau de obicei după substantiv, (existând însă și posibilitatea schimbării poziției acestora prin articulare): rom. *a fi născut sub o stea norocoasă* – germ. *unter einem glücklichen Stern geboren sein*, recțiunea diferită a prepozițiilor: *sub cerul liber* (*sub* + cazul acuzativ) – germ. *unter freiem Himmel* (*unter* + cazul dativ) succesiunea diferită a elementelor în propozițiile principale și secundare (rom. *peștele de la cap se-mpute* – germ. *der Fisch stinkt vom Kopf her*, rom. *nu știe stânga ce face dreapta* – germ. *die linke weiß nicht, was die rechte tut*) sau translatarea unui cuvânt compus din germană printr-o îmbinare (fixă) de cuvinte în română. Prin urmare, noi am considerat astfel de cazuri drept total echivalente.

Am considerat potrivit a demara demersul nostru prin identificarea construcțiilor fixe echivalente la nivel formal din dicționarul german-român¹, corpus-ul fiind îmbogățit pe parcurs și prin consultarea altor surse citate, în final acesta însumând 476 frazeme. Numărul acestora a fost pentru noi surprinzător de mare, constatare care a generat întrebări privitoare la factorii unificatori pentru cele două limbi.

¹ Mihai Isbășescu, *op. cit.*.

Plecând de la principiul că un fapt de limbă este un fapt de cultură și orice contact lingvistic implică și un contact cultural² și ținând cont de faptul că prefacerea permanentă a limbii rezonează pe deplin cu transformările continue ale lumii noastre spirituale și materiale prin adăugarea de noi sensuri cuvintelor, prin schimbarea lor sau prin apariția de noi elemente lexicale, am analizat în primul capitol contactele lingvistice româno-germane la nivel cult.

Un prim aspect avut în vedere a fost rezultatul influenței unei limbi asupra alteia, mai exact ceea ce lingviștii secolului al XIX-lea numeau *limbă mixtă*, concept cu care ne-am declarat a nu fi de acord, întrucât orice limbă conține elemente care în momentul receptării lor i-au fost străine, dar care, din perspectivă sincronică, prin adaptare la sistemul lingvistic țintă, au devenit proprii acestuia. O altă teorie privind interacțiunea între limbi pe care am avut-o în vedere a fost aceea a stratului/ substratului/ superstratului, teză care ne-a furnizat o altă explicație în ceea ce privește congruențele din limbile română și germană: ambele limbi au în componența lor un component latin, fie limbă-strat, fie adstrat, situație motivată de faptul că limba latină și cultura romană au fost element unificator pentru limbile europene.

Am considerat apoi necesară fundamentarea teoretică actuală a contactului lingvistic, concretizat în bilingvism, ținând cont de faptul că prima treaptă a interferenței lingvistice este reprezentată de idiolecte³, iar modul de cunoaștere a realității lingvistice străine este strâns legat de limba în care s-a realizat cunoașterea, căci aceasta va mijloci sau facilita exprimarea în cea de-a doua limbă, în special în cazul unui bilingvism imperfect, rezultatul fiind calcul. Am abordat apoi fenomenul de *interferență lingvistică*, fenomen care apare mai întâi în vorbire, la nivel individual, atunci când vorbitorul bilingv recurge la posibilitățile și realitățile unei limbi ca soluție momentană (de salvare), iar, în cazul în care este promovată cu regularitate, în mod conștient și colectiv, în scopul denumirii unor realități devenite

² Ioan Oprea, *Comunicare...*, p.80.

³ Hermann Paul, *Principien der Sprachgeschichte*, Max Niemeyer, Halle, 1886, p. 337-349.

necesare, se stabilește la nivelul limbii. Cuvintele de origine străină care s-au adaptat sistemului lingvistic receptor într-un grad atât de ridicat încât s-au încadrat în limbă, ocupând un loc distinct în cadrul acesteia, se consideră integrate. Considerăm *împrumutul* un fenomen mult mai profund, iar datorită faptului că acționează asupra structurii sistemului lingvistic, are efecte mult mai profunde. Am constatat că putem vorbi de: integrare totală (în cazul în care unitatea lexicală din limba sursă se impune în fața celei prezente în limba receptoare), parțială (când ambele structuri supraviețuiesc, în acest caz realizându-se și o diferențiere de sens), sau integrare-zero, caz în care este vorba doar de o simplă interferență.

Fundamentarea teoretică a contactului lingvistic s-a concretizat într-o analiză a contactului româno-german, căci pătrunderea elementului german în limba română literară s-a desfășurat pe fundalul relațiilor culturale și științifice directe, derulate de-a lungul secolelor, în special prin intermediul sașilor transilvăneni și al șvabilor bănățeni, dar și fără mijlocirea acestora, intelectualii români ai secolului al XIX-lea fiind promotori ai culturii și limbii germane, prin însăși formația lor. Am avut în vedere domeniile care au avut parte de o puternică înrăurire germană, fapt dovedit de traducerile realizate de învățații români din lucrările germane. Însemnată a fost contribuția germană și în ceea ce privește calculul lingvistic ca o alternativă la împrumut, căci, în acea perioadă modernizării sale, limba română nu era încă pregătită pentru a primi întreaga terminologie neologică necesară, o soluție la îndemână fiind calculul, căci acesta răspunde unei necesități interne de îmbogățire a limbii, având și meritul de a nu răni sentimentul lingvistic al vorbitorilor.⁴ Cuvintele germane, care au calitatea de a fi transparente, deseori calchieri ale cuvintelor grecești sau latinești, au servit, așadar, drept modele pentru multe dintre calcurile realizate de intelectualii români. Înlocuirea lor ulterioară cu împrumuturi s-a datorat lipsei de afinitate dintre cele două limbi, mai exact înaptitudinii limbii române de a crea cuvinte noi ca germana.

⁴ Vezi Louis Deroy, *op.cit.*, p. 216.

Partea a doua a lucrării este dedicată analizei construcțiilor fixe similare în cele două limbi. Demersul nostru de a defini *frazemul* din perspectiva comparată româno-germană a avut ca punct de plecare *echivalența*, fenomen care desemnează corespondența comunicativă între limba sursă și limba țintă a unei unități lexicale. Această corespondență presupune o suprapunere totală a denotatului (pe care noi am numit-o *echivalență conceptuală*), a conotatului (în accepțiunea noastră *echivalență metaforică*) și a funcționalității (*echivalență pragmatică*). Gradul de suprapunere a celor trei planuri în limbile analizate conduce la existența următoarelor tipuri de echivalență: totală, parțială și echivalența zero. **Frazemele echivalente total**, care sunt obiectul studiului nostru în limbile română și germană, sunt structuri a căror semantică, componentă și structură sunt identice, pornind de la și proiectând aceeași imagine. În încercarea noastră ne-am orientat asupra celor trei dimensiuni/trăsături ale sale: ca unitate morfologică, sintactică și semantică.

Am încercat să delimităm îmbinările fixe de cele libere, oprindu-ne asupra conceptului coșerian *discurs repetat*. Am văzut că discursul guvernat de *principiul alegerii libere*, presupune îmbinări spontane, libere, care iau naștere în procesul vorbirii sau al scrierii, cu caracter individual și irepetabil. Irepetabilitatea nu înseamnă că o îmbinare oarecare nu mai poate fi repetată de alt locutor, însă respectarea strictă a acestei structuri nu este obligatorie, putându-se opera modificări sub toate aspectele: morfologic, lexical sau sintactic (putem schimba singularul cu pluralul sau modifica topica, în loc de forme accentuate putem utiliza forme neaccentuate, iar termenii îmbinării pot fi în locuiți prin sinonime, structura păstrându-și însă sensul inițial).

În cazul în care o anumită formulare aparținând unui locutor, considerată reușită de către interlocutor, este preluată și întrebuințată în contexte proprii, iar prin repetiție ajunge să fie cunoscută la nivelul unei comunități întregi, vorbim despre *discurs repetat*. Plecând de la teza că orice unitate discursivă este un discurs, și orice construcție fixă este, în fapt, un discurs (preluat și reîntrebuințat în

discursuri proprii), am ajuns la concluzia că toate îmbinările fixe au valoare discursivă.

Ni s-a părut potrivită acceptarea termenului generic de *frazem*, dată fiind rădăcina comună cu frazeologia și ținând cont că astfel aducem la un numitor comun o varietate de termeni. Am trasat apoi liniile evoluției terminologiei frazeologice, extinzând studiul realizat de Elke Donalies și asupra limbii române.

Analiza concretă asupra identificării îmbinărilor fixe comune celor două limbi a debutat și s-a desfășurat pe tot parcursul în cercării de a defini și delimita acest fenomen lingvistic. Drept urmare, mai întâi am cercetat frazelele corespondente în cele două limbi ca unități morfologice, încercând să răspundem la o serie de întrebări privind forma frazemelor, bazându-ne pe studiile deja consacrate: care e limita inferioară, respectiv superioară a unui frazem, ce componentă ar putea fi considerată validă (doar cuvinte semantice sau și cele asemantice – fapt care ne-a provocat spre un studiu paralel privind răspunsul la o altă întrebare, și anume: ce este un cuvânt?)? În urma acestui studiu morfologic, am ajuns la concluzia că *frazemul* orice îmbinare uzuală de cuvinte, formată din cel puțin două cuvinte, de orice natură ar fi.

În privința frazemului ca unitate sintactică, am adus în discuție problema stabilității structural-sintactice și lexical-semantice pe baza unor cazuri concrete, această trăsătură concretizându-se în sensul unitar al frazemului, căci orice modificare în componența sa atrage după sine nuanțarea, schimbarea sau pierderea sensului.

germ.	<i>langsam aber sicher</i>	rom.	<i>încet dar sigur</i>
	<i>*sicher aber langsam</i> ⁵		<i>*sigur dar încet</i>

Stabilitatea implică și un aspect pragmatic, concept numit *stabilitate pragmatică*, referindu-se la acele formule întrebuintate în diferite situații de comunicare, respectiv la funcțiile tipice îndeplinite de frazele în comunicare.

⁵ Am marcat cu *formele nerealizabile potrivit cu norma limbii

În urma analizei semantice pe corpus-ul frazemelor convergente în română și în germană am ajuns la două concluzii, prima, ca urmare a unei controverse iscate între lingviștii români, privind diferențierea dintre locuțiune și expresie idiomatică, iar, cea de-a doua privind necesitatea existenței criteriului idiomaticității în evaluarea unui frazem. Prin urmare, considerăm *locuțiune* orice sintagmă stabilă corespondentă unei părți de vorbire, a cărei părți componente păstrează legături de sens cu înțelesul global al acestora, iar prin *expresie* îmbinările de cuvinte ale căror elemente puse laolaltă realizează un sens figurat, care nu are legătură cu înțelesul dat de fiecare element al construcției. Idiomaticitatea este, în viziunea noastră, trăsătură posibilă, dar nu obligatorie, stabilirea gradului de idiomaticitate ca rezultat al analizei sensurilor frazeologice sau propriu ale părților componente nefiind în nici un caz criteriu clar sau absolut, căci idiomaticitatea nu este specifică exclusiv frazemelor, ci limbii în general.

Aplicând criteriul idiomaticității în încercarea de a stabili raportul distribuției frazemelor aparținând corpus-ului nostru, am observat că cele mai răspândite sunt frazelele cu idiomaticitate totală (42%), urmate de cele cu idiomaticitate parțială (30%) și de cele cu idiomaticitate zero (28%). Procentul covârșitor al frazemelor cu un anumit grad de idiomaticitate este perfect explicabil, dacă luăm în considerare că omul recurge, în conceptualizarea unei realități complexe, la procese metaforice, structurând experiențe sau situații abstracte, evazive, dificil de definit cu ajutorul experiențelor concrete, elementare.

În următorul capitol, al IV-lea, am în cercat să cercetăm frazelele în cadrul contactului lingvistic privind apariția frazemelor și creatorii lor, identificând frazelele de autor (rom. *firul roșu* – germ. *der rote Faden*, rom. *floare-albastră* – germ. *die blaue Blume*) care, prin contact cultural, ajung să fie cunoscute și în afara comunității reprezentate de limba în care au fost generate, interfrazelele și frazelele împrumutate. Generatoare de frazeme sunt discursurile aparținând literaturii, exemple clasice catalogate astăzi frecvent ca învechite și întrebuințate cel mai adesea în

cercurile elevate, unde se permite jocul lingvistic, fiind construcțiile fixe preluate din Biblie (rom. *Toma necredinciosul* - germ. *ungläubiger Thomas*, rom. *cine seamănă vânt, culege furtună* - germ. *wer Wind säet, erntet Sturm*), din literatura latină (rom. *sabia lui Damocle* - germ. *das Schwert von Damokles*; rom. *Timpul zboară fără în toarcere* - germ. *die Jahre fliehen*), sau de la scriitorii greci (rom. *muncă de Sisif* - germ. *eine Sisyphus-Arbeit sein*; rom. *sub egida cuiva* - germ. *unter jemandes Ägide*), dar și discursuri aparținând istoriei (rom. *a tăia nodul gordian* - germ. *den gordischen Knoten durchhauen*, rom. *după mine potopul!* - germ. *nach mir die Sintflut!*), culturii spirituale (teatru, muzică, sport, știință), culturii materiale și sociale (comerț, industrie, alimentație, tehnică modernă, comunicații) și fenomenelor naturale (rom. *o zi neagră* – germ. *ein schwarzer Tag*, rom. *după toate regulile artei* - germ. *nach allen Regeln der Kunst*, rom. *a sta pe sacul de bani* – germ. *auf dem Geldsack sitzen*, rom. *piața neagră* – germ. *der schwarze Markt*). Unele frazeme de diferite tipuri și extensiuni depășesc granițele limbii naționale, migrând și în alte limbi fără a fi calchiate, ci ca xenisme, fiind preluate ca atare. Sunt bine-cunoscute frazele din limba franceză *mot à mot*, *Crème de la Crème*, *à la carte*, *noblesse oblige*, *enfant terrible*, din italiană *la dolce vita*, *dolce far niente*, *à giorno*, sau din limba engleză *black box*, *high society*, *fast food*, *last but not least*, *five o'clock*.

Capitolul al V-lea a fost dedicat cercetării frazemelor din perspectivă morfo-sintactică și semantică. Scopul descompunerii lor în formule tip, comune celor două limbi demonstrează schema universală a gândirii umane, afinitatea sistemului frazeologic către formarea de serii, șiruri, modele logico-semantice bazate pe procese logice și asociative generatoare de paradigme, suprapunerea acestor paradigme în cele două limbi dovedind faptul că sistemele lor frazeologice se întrepătrund în numeroase puncte. Ca atare, am identificat în cadrul frazemelor substantivale, formule de tip: substantiv + adjectiv: rom. *rugă fierbinte* - germ. *heiβes Gebet*; rom. *zonă fierbinte* - germ. *heiβe Gegend*), substantiv + substantiv în genitiv: rom. *mărul discordiei* - germ. *der Apfel der Zwietracht*; rom.

roata istoriei - germ. *das Rad der Geschichte*), substantiv + prepoziție + substantiv (cu sau fără articol): rom. *umăr la umăr* - germ. *Schulter an Schulter*; rom. *cortina de fier* - germ. *der eiserne Vorhang*. Denumirile toponimice se în cadrează în aceeași categorie: rom. *Marea Neagră* - germ. *Schwarzes Meer*; rom. *Pădurea Neagră* - germ. *der Schwarzwald*. Frazemele adjectivale sunt formate după formule de tipul comparației, fapt pentru care au fost numite *frazeme comparative*: rom. *bătrân ca Matusalem* - germ. *alt wie Mathusalem*; rom. *roșu ca sângele* - germ. *rot wie Blut*. Frazemele adverbiale comune celor două limbi sunt formate în cele formate pe baza următoarelor structuri: prepoziție + substantiv (rom. *sub presiune* - germ. *unter Druck*), prepoziție + substantiv + adjectiv: rom. *sub cerul liber* - germ. *unter freiem Himmel*; adverb + conjuncție + adverb: rom. *ici și colo* - germ. *hie und da*; substantiv + conjuncție + substantiv: rom. *zi și noapte* - germ. *Tag und Nacht*; prepoziție + substantiv + conjuncție + substantiv: rom. *pe viață și pe moarte* - germ. *auf Leben und Tod*; Frazeme verbale au la bază o componentă de bază substantivală, adverbială, sau verbală (constituită din al doilea verb). Frazeme cu componenta de bază substantivală sunt formate din: substantiv simplu cu sau fără articol (rom. *a spage gheața* - germ. *das Eis brechen*) substantiv + prepoziție + substantiv (rom. *a vârâ sabia în teacă* - germ. *das Schwert in die Scheide stecken*) substantiv cu prepoziție (precedat de adjectiv, pronume, numeral): rom. *a fi născut sub o stea norocoasă* - germ. *unter einem glücklichen Stern geboren sein*. Frazeme cu componentă de bază adverbială: rom. *a respira greu* - germ. *schwer atmen*; rom. *a fi bine situat* - germ. *gut gestellt sein*. Frazeme cu componentă de bază verbală (al doilea verb): rom. *poți să-i numeri (și) coastele* - germ. *jemandem die Rippen zählen können*.

Unele frazeologisme verbale au la bază o relație semantică „specială,” care se realizează prin analogie (mai mult sau mai puțin motivată), acest tip de frazeeme fiind construite după modele structurale precise: conectarea comparației la elementul verbal se realizează prin *ca* (germ. *wie*) + substantiv: rom. *a se în foia ca un curcan* - germ. *sich wie ein Truthahn blähen*, conectarea comparației

la elementul verbal se realizează prin *ca* (germ. *wie*) + participiu: rom. *asta merge ca uns* - germ. *das geht wie geölt*; conectarea comparației la elementul verbal se realizează prin alte structuri: rom. *de parcă l-ar fi înghițit pământul* - germ. *als hätte ihn der Erdboden verschluckt*.

Am demonstrat că proporția cantitativă a claselor lexicogramaticale la formarea frazemelor este diferită, cele mai productive fiind substantivele și verbele, datorită bunei reprezentări în cele două sisteme lingvistice. Referindu-ne la substantiv, remarcăm că lexemele cele mai productive în constituența frazemelor identice în cele două limbi desemnează realități concrete: cap, mână, ochi, inimă sau sunt denumiri ale mediului omenesc, cotidianului, produselor materiale și spirituale ale activității omenești, în cazul verbelor cele mai productive fiind verbele „neutre”.

Următorul pas al studiului nostru fost analiza paralelă a frazemelor care au drept nucleu substantivul *cap*, în scopul stabilirii măsurii în care în construirea frazemelor există unitate de gândire, dar și surprinderea particularităților lingvistice și a specificului socio-cultural. Demersul nostru a pornit de la selectarea din dicționarul român – german⁶, din cel german – român⁷ și din dicționarul german de expresii și proverbe⁸ a frazemelor cu aceeași formă și cu același conținut, a celor cu formă parțial diferită și cu același conținut, și a acelorora cu formă total diferită, dar cu același conținut, semnalând totodată și cazurile frazemelor intraductibile. Am observat că șansele ca frazele să coincidă în totalitate în cele trei dimensiuni semiotice: semantică, sintactică și pragmatică sunt foarte scăzute, raportul fiind, în cazul substantivului *cap*, de 10:1, fapt explicabil dacă luăm în considerare trăsătura intrinsecă a frazemelor, anume aceea că ele reprezintă în primul rând o marcă istorico-culturală a unei comunități lingvistice.

⁶ Mihai Anuței, *Dicționar român – german*, Editura Lucman, București, 2002, p.234-235.

⁷ Mihai Isbășescu, *Dicționar german- român*, p. 181;

⁸ *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*, Duden Verlag, Mannheim, 1998, p. 402-408.

Cercetarea semantică a plecat de la tipul de motivație care se ascunde în forma internă a expresiilor idiomatice, căci aceasta ne poate oferi răspunsuri la întrebări privind împrejurările apariției unor construcții în aceeași formă în limbi diferite.

Considerăm că, prin identificarea acestor metafore cognitive comune celor două limbi, probăm regularitatea ce guvernează reflectarea realității extralingvistice, dincolo de orice diferență lingvistică, etnică sau culturală, rezultată din contexte universale, valabile pentru toată lumea.⁹ Și cum *omul este măsura tuturor lucrurilor* (germ. *der Mensch ist der Maß aller Dinge*), am identificat drept clasa cea mai numeroasă de frazeme congruente în cele două limbi, cea a somatismelor, concentrate în jurul lexemelor *mână, inimă, cap, gură, nas, urechi, limbă, braț, picior, deget, gât, piele*, aceste lexeme realizând dezvoltări metaforice dintre cele mai diferite. Spre exemplu, mâna este percepută ca parte a corpului întrebuințată pentru: a munci, a colabora (rom. *a lucra mână-n mână* – germ. *mit jemandem Hand in Hand arbeiten*, rom. *a fi mâna dreaptă a cuiva* – germ. *jemandes rechte Hand sein*); a saluta, respectiv a ajuta pe cineva (rom. *a-i în tinde cuiva mâna* – germ. *jemandem die Hand reichen*); a investi pe cineva cu încredere (rom. *a pune mâna în foc* – germ. *seine Hand ins Feuer legen*); a da, respectiv a primi (rom. *a vinde ceva pe sub mână* – germ. *unter der Hand verkaufen*); a acționa violent (rom. *a ridica mâna împotriva* – germ. *die Hand erheben gegen*); a conduce într-un anume stil (rom. *a conduce cu mână de fier* – germ. *mit eiserner Hand regieren*); a acționa, a face (rom. *a avea mână liberă* – germ. *freie Hand haben*, rom. *a da mână liberă* - germ. *freie Hand geben*). Mâna simbolizează și (in)capacitatea (rom. *a avea două mâini stângi* – germ. *zwei linke Hände haben*), iar frazemul *mâna justiției* – germ. *die Hand der Justiz* ne trimite la însemnul regal al monarhiei franceze în Evul Mediu, mâna fiind instrument de stăpânire și de

⁹ Vezi Eugenio Coseriu, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 179.

dominație, căci, după cum este cunoscut, împărțirea dreptății era o calitate a regelui.

Sentimentele și emoțiile sunt reprezentate metaforic ca surse de energie, emoțiile pozitive în semnând căldură, iar lipsa sentimentelor răceală: rom. *a primi pe cineva cu răceală (de gheață)* - germ. *jemanden mit (eisiger) Kälte empfangen*, pozitivul lumină, iar negativul întuneric, concepte preluate din ciclul natural zi/ noapte : rom. *a avea o inimă neagră* - germ. *ein schwarzes Herz haben*.

Unele experiențe ne învață că e mai bine să stai pe propriile picioare decât să fii la pământ, că în tr-o luptă învingătorul e deasupra învinsului, sau că e mai bine să ai mult din ceva (o grămadă). Prin urmare *sus* desemnează polul pozitiv, iar *jos* pe cel negativ pe o scară a valorilor, astfel explicându-se și percepția asupra împărăției cerului și a iadului: rom. *a nu cădea din cer* - germ. *nicht vom Himmel fallen*; rom. *trimis din cer* - germ. *vom Himmel herabgeschickt*.

Am identificat frazeme construite pe tiparul „binele/ fericirea este sus (das Gute/ das Glück ist oben): rom. *a sta pe propriile picioare* - germ. *auf eigenen Füßen stehen*; rom. *die Aktien steigen* - germ. *acțiunile cresc*;

Reprezentarea metaforică „răul/ nefericirea e jos”/ „das Böse ist unten” a stat la baza formării frazemelor: rom. *acțiunile scad* - germ. *die Aktien fallen*; rom. *a târâ în noroi* - germ. *in den Schmutz ziehen*, dar și „ilegalitatea este jos” (germ. „Illegales ist unten”) în : rom. *a vinde pe sub mână* - germ. *unter der Hand verkaufen*, iar „mult/ mare e bine” (germ. „viel/ gross ist gut”) vs. și „puțin e rău” (germ. „wenig ist schlecht”), după cum ne demonstrează: rom. *a trăi pe picior mare* - germ. *auf großem Fuß leben*;

Și axa orizontală dreapta – stânga a stat la baza formării de frazeme, dreapta fiind asociată cu valoarea pozitivă, iar stânga cu cea negativă: rom. *a fi stângaci* - germ. *linkisch sein*; rom. *a avea dreptate* - germ. *Recht haben*;

Am identificat cazuri în care legăturile dintre planurile conceptuale ale frazemelor sunt condiționate cultural, fiind concentrate în jurul fenomenelor culturale, fapt demonstrabil prin

prezența în planul conținutului expresiilor idiomatice a unor structuri de cunoaștere culturală care își fac simțită prezența sub forma unor urme ale conceptelor figurate, pentru explicarea motivației fiind necesare, prin urmare, și tipuri de cunoaștere extralingvistică. Frazemele care în cifrează această cunoaștere bazată pe convenții semiotice sunt motivate simbolic. Spre exemplu, în cazul frazemului *a avea o inimă de aur* (germ. *ein goldenes Herz haben*) motivația simbolică este conținută de constituenta *aur*.

Printre frazele identificate de noi ca fiind comune celor două limbi se află o grupă care face referire la un text deja existent, ca de exemplu, frazele cu origine biblică, sau din Antichitate sau cele cu autor. Unele dintre acestea se sustrag parțial tipurilor de motivație clasică, însă ținând cont de calitatea lor menționată mai sus, și anume că structura lor lexicală conduce la un text cunoscut, vorbim de motivație intertextuală. Acest tip de motivație este foarte flexibil, împletindu-se deseori cu celelalte tipuri și fiind în strânsă interdependență de gradul de cunoaștere a textului de către vorbitor: în cazul în care vorbitorul nu cunoaște baza textuală, frazemul este pentru el motivat metaforic sau simbolic, în caz contrar, acesta având și motivație intertextuală.

Am identificat și situații, când baza conceptuală este aceeași în ambele coduri culturale (în cazul nostru român și german), dar conceptele simbolice conțin informații diferite, proiectând, prin urmare, sensuri metaforice diferite. Este vorba, așadar, de frazele fals-echivalente. În cazul în care descifrarea lor nu se bazează pe cunoașterea semiotică cu privire la însemnătatea simbolului în codul cultural respectiv sau în sistemele de cunoștințe din afara limbii, rezultatul poate fi unul generator de situații confuze. A se vedea spre exemplu următoarele situații: rom. *e scris în stele* – „a fi hotărât de stele, a fi predestinat” - germ. *das steht in den Sternen geschrieben* – „a fi încă în tr-o mare măsură nesigur, a nu se putea prevedea”;

Ultimul capitol este dedicat demersului de ordonare a frazemelor identice în cele două limbi, română și germană, pornind de la aspectul ontologic, căci lumea, universul nu este un amalgam haotic și întâmplător, ci o armonie perpetuă, o ordine pe care omul

este capabil să o înțeleagă (fie și într-o măsură oarecare) și să o întruchipeze prin cuvinte. Am plecat de la premisa existenței, în cazul fiecărei construcții fixe, a unui nucleu, ce se relevă în cadrul structurii frazeologice între elementele lexicale componente ca pivot sintactic în jurul căruia s-a „țesut” expresia respectivă și pe care cade accentul semantic, încercând să realizăm o ordonare a percepțiilor asupra lumii care se suprapun în cele două limbi avute în vedere, urmând modelul Hallig/Wartburg, prin încadrarea noțiunilor în funcție de lumea exterioară, obiectivă și sinele, eul. Am ordonat, astfel, frazelele în sfera aparținând *universului* (cerul și atmosfera, corpurile cerești, vremea, timpul și locul; pământul și apele, plantele, animalele/ păsările/ peștii și *omului* (omul, ființă fizică: corp, înfățișare, minte, rațiune, caracter, sentimente, sănătate și boală, viață și moarte, activități, percepții senzoriale funcții ale corpului, a face în general, mișcare și ședere, a da și a lua/ a primi; a căuta și a găsi, mânăuirea obiectelor, a învăța și a ști, a vorbi, a scrie și a citi, intenții de comunicare, omul și societatea: identificare, legături sociale, relaționarea cu alte ființe, meserie, poziție socială; comportament social, destin și întâmplare, cotidianul, omul și căminul, îmbrăcăminte și accesorii; alimentație, școala și formarea profesională, viața economică, drept și administrație, viața culturală, relaxare și timp liber, viața publică, statul (organizare, politică, război și pace), biserica și religia, tehnica și materialele, călătoria și circulația.

Este cunoscut că o echivalență absolută este o *rara avis* în frazeologie, însă aspectele identificate de noi demonstrează suprapunerea celor două sisteme lingvistice în multe puncte. Considerăm că aceste apropieri sunt praguri spre cunoașterea lingvistică și cea culturală, întrucât frazelele identificate de noi depășesc viziunea specifică culturii naționale, ce oglindește o realitate percepută în mod diferit, oglindind și împletind universalul unității limbă-gândire.

Bibliografie

A. Volume de autor și teze de doctorat

A.1. în limba română

Avădanei, Constanța, *Construcții idiomatice în limbile română și engleză*, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 2000

Bolintineanu, Dimitrie, *Legende istorice și alte poezii*, Editura Minerva, București, 1972

Bulhac, Carmen, *Locul calcului lingvistic în traduceri din germană aparținând unor reprezentanți ai Școlii Ardelene: Cărți de popularizare a științei* (teză de doctorat), Universitatea „Al. I. Cuza” Iași

Capidan, Theodor, *Limbă și cultură*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943

Cernea, Maria, *Unități frazeologice în limba română*, Editura Kreativ, Târgu-Mureș, 2009

Colțun, Gheorghe, *Enigme ale frazeologiei*, Fundația Culturală a Bucovinei, Editura Bucovina viitoare, Suceava, 1998

Colțun, Gheorghe, *Frazeologia limbii române*, Editura Arc, Chișinău, 2000

Coșeriu, Eugen, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, București, 2009;

Coșeriu, Eugen, *Lecții de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000

Coșeriu, Eugen, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009

Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române – Limbajul poeziei culte*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973

- Cujbă, Cornelia, *Influența germană asupra vocabularului limbii române contemporane*, Editura Padeida, București, 1999
- de Saussure, Ferdinand, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998
- Dimitrescu, Florica, *Dinamica lexicului românesc – ieri și azi*, Editura Logos, București, 1994
- Dimitrescu, Florica, *Locuțiunile verbale în limba română*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1958
- Dragoș, Elena, *Introducere în pragmatică*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000
- Dumistrăcel, Stelian, *Discursul repetat în textul jurnalistic – Tentația instituirii comuniunii fatice prin mass-media*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006
- Dumistrăcel, Stelian, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980
- Ene, Daniela, *Îmbinările stabile de cuvinte în limbile engleză și română. Perspective traductologice* (teză de doctorat), Iași, 2010
- Galeș, Alina, *Structuri frazeologice în română și ucraineană* (teză de doctorat), Universitatea „Ștefan cel Mare,” Suceava, 2009
- Graur, Al., Stati, S., Wald, Lucia, *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971
- Groza, Liviu, *Tendințe ale frazeologiei românești actuale*, <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/28.pdf>
- Guțu Romalo, Valeria (coord.), *Gramatica limbii române – I. Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005
- Hristea, Theodor (coord.), *Sinteze de limba română*, Editura Albatros, 1984
- Hristea, Theodor, *Probleme de etimologie: studii, articole, note*, Editura Științifică, București, 1968
- Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Limba română contemporană: fonetica, fonologia, morfologia*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978
- Lobiuc, Ioan, *Contactele între limbi*, vol. I, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1998

- Maingueneau, Dominique, *Analiza textelor de comunicare*, Institutul European, Iași, 2007
- Măciucă, Gina, *Aspecte contrastive de semantică, stilistică și sintaxă ale verbului în limbile engleză, germană și română*, Editura Universității Suceava, Suceava, 2002
- Măciucă, Gina, *Aventură semantică în trei limbi: germană, engleză, română*, Editura Junimea, Iași, 2009
- Măciucă, Gina, *Dubla ipostază a unei construcții lingvistice: sintagma verbală funcțională în limbile germană și engleză*, Editura Universității Suceava, Suceava, 2002
- Munteanu, Cristinel, *Discursul repetat între alteritate și creativitate*, Institutul European, Iași, 2007
- Munteanu, Cristinel, *Frazeologie românească. Formare și funcționare*, Institutul European, Iași, 2013
- Nagy, Rodica, *Sintaxa limbii române actuale – Unități, raporturi și funcții*, Institutul European, Iași, 2005
- Oprea, Ioan, Nagy, Rodica, *Istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Editura Universității, Suceava, 2002
- Oprea, Ioan, *Comunicare culturală și comunicare lingvistică în spațiul european*, Institutul European, Iași, 2008
- Oprea, Ioan, *Terminologia filozofică românească modernă*, Editura Științifică, București, 1996
- Pohoăță, Ramona-Olga, *Construcții fixe în limbile română și spaniolă* (teză de doctorat), Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, 2011
- Rizescu, Ion, *Contribuții la studiul calculului lingvistic*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958
- Stanciu-Istrate, Maria, *Calcul lingvistic și îmbogățirea limbii române literare*, Ed. Academiei Române, București, 2006
- Șodolescu Silvestru, Elena, *Expresii frazeologice românești în perspectivă comparată*, Editura Fundației România de Măine, București, 2002
- Țăranu, Ecaterina, *Limba română în documentele administrative din Transilvania, Banat și Bucovina (1750 – 1830)*, Editura Junimea, Iași, 2001

Vlad, Carmen, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994

Zaharia, Casia, *Expresiile idiomatic în procesul comunicării*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2004

Zugun, Petru, *Unitatea limbii române realizată prin frazeologisme*, în *Revista română* nr. 3 (53), 2008

A.2. în limba germană

Burger, Harald, *Idiomatik des Deutschen*, Max Niemeyer, Tübingen, 1973

Burger, Harald, *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, de Gruyter Verlag, Berlin, 2003

Dietrich, Wolf, Geckeler, Horst, *Einführung in die spanische Sprachwissenschaft*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2004

Dobrovolski, Dimitri, Piirainen, Elisabeth, *Zur Theorie der Phraseologie – Kognitive und kulturelle Aspekte*, Stauffenburg Verlag, Tübingen, 2009

Donalies, Elke, *Basiswissen Deutsche Phraseologie*, A. Francke Verlag, Tübingen und Basel, 2009

Đurčo, Peter, *Probleme der allgemeinen und kontrastiven Phraseologie. Am Beispiel Deutsch und Slowakisch*, Julius Groos Verlag, Heidelberg, 1994

Elspaß, Stephan, *Phraseologie in der politischen Rede – Untersuchungen zur Verwendung von Phraseologismen, phraseologischen Modifikationen und Verstößen gegen die phraseologische Norm in ausgewählten Bundestagstabletten*, Westdeutscher Verlag, Opladen/Wiesbaden, 1998

Feilke, Helmuth, *Sprache als soziale Gestalt. Ausdruck, Prägung und die Ordnung der sprachlichen Typik*, Suhrkamp, Frankfurt, 1996

Fleischer, Wolfgang, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1997

Fritz, Gerd, *Einführung in die historische Semantik*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2005

Geckeler, Horst, Kattenbusch, Dieter, *Einführung in die italienische Sprachwissenschaft*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1992

Hallig, Rudolf, von Wartburg, Walther, *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*, Akademie-Verlag, Berlin, 1963

Krohn, Karin, *Hand und Fuß – Eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen*, Acta Universitatis Gothoburensis, Göteborg, 1994

Lakoff, George, Johnson, Mark, *Leben in Metaphern – Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*, Carl Auer Verlag, Heidelberg, 2003

Lüger, Heinz Helmuth, *Satzwertige Phraseologismen: eine pragmlinguistische Untersuchung*, Praesens Verlag, Wien, 1999

Moskalskaia, Olga, *Deutsche Sprachgeschichte*, Vyssa skola, Moskau, 1965

Paul, Hermann, *Principien der Sprachgeschichte*, Max Niemeyer Verlag, Halle, 1886

Pfister, Max, *Einführung in die romanische Etymologie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1980

Puşcariu, Sextil, *Die rumänische Sprache*, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1997

Roos, Eckhard, *Idiom und Idiomatik*, Shaker Verlag, Aachen, 2001

Sava, Doris, *Phraseolexeme aus kontrastiver Perspektive Deutsch-Rumänisch*, Editura TehnoMedia, Sibiu, 2008

Sava, Doris, *Traditionen und Perspektiven phraseologischer Forschung*, Editura TehnoMedia, Sibiu, 2009

Schemann, Hans, „Kontext“ – „Bild“ – „idiomatische Synonymie“, Georg Olms Verlag, Hildesheim-Zürich-New York, 2003

Schuchardt, Hugo, *Dem Herrn Franz von Miklosisch zum 20. November 1883. Slawo-Deutsches und Slawo-Italienisches*, Leuschner & Lubensky, Graz, 1884

Schütte, Dagmar, *Das schöne Fremde. Angloamerikanische Einflüsse auf die Sprache der Deutschen Zeitschriftenwerbung*, Wetsdeutscher Verlag, Opladen, 1996

Stein, Stephan, *Formelhafte Sprache – Untersuchungen zu ihren pragmatischen und kognitiven Funktionen im gegenwärtigen Deutsch*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1995

A.3. în limbile engleză și franceză

de Beaugrande, Robert-Alain, Dressler, Robert-Alain, *Introduction to Text Linguistics*, 1981 (http://beaugrande.com/introduction_to_text_linguistics.htm)

Deroy, Louis, *L'emprunt lingvistique*, Les Belles Lettres, Paris, 1956

Fairclough, Norman, *Analysing Discourse*, Routledge, 2004

Fernando, Chitra, *Idioms and Idiomaticity*, Oxford University Press, 1996

Firth, John Rupert, *Linguistic Analysis as a Study of Meaning*, Indiana University Press, 1968

Firth, John Rupert, *Papers in Linguistics 1934-1951*, Oxford University Press, London, 1957

Haugen, Einar, *Bilingualism in the Americas*, American Dialect Society, New York, 1956

Mills, Sara, *Discourse*, Routledge, London, 1997

Muhvić-Dimanovski, Vesna, *Languages in contact*, la <http://www.eolss.net/Sample-Chapters/C04/E6-20B-05-01.pdf>;

Shiffrin, Deborah, *Approaches to Discourse*, Blackwell Publishers, London, 1994

Sinclair, John Corpus, *Concordance, Collocation*, Oxford University Press, Oxford, 1991

Weinreich, Uriel, *Languages in Contact: Findings and Problems*, de Gruyter, New York, 1979

Widdowson, William G., *Discourse Analysis*, Oxford University Press, Oxford, 2007

B. Articole

B.1. în limba română

Asan, Finuța, Ciobanu, Fulvia, *Cuvintele compuse și grupurile sintactice stabile*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română”, volumul IV, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967

Avram, Mioara, *Cultivarea limbii și frazeologia*, în „Limba română”, anul XXX, nr. 5, 1981, p. 561-564

Avram, Mioara, *Folosirea unor unități frazeologice*, în „Limba română”, anul XXXV, nr. 6, 1986, p. 513-515

Bilaucă, Monica, *Conceptele de „frazelogism” și „unitate frazeologică” în Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, Seria Filologie, A. Lingvistică, nr. 2, Editura Universității, Suceava, 2009

Bilaucă, Monica, *Conceptul de expresie în lingvistica românească și în cea universală în Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, tom XIV, nr. 2, Editura Universității, Suceava, 2008

Blaa, Lucian, *Spațiul mioritic*, în *Trilogia culturii*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944

Boroianu, Ioana, *Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unități frazeologice (I)*, în *Limbă și literatură*, Vol. I, 1974

Groza, Liviu, *Câteva paralele frazeologice*, în „Limbă și literatură”, nr. 3, 1987, p. 282-321

Iljašenko, T. P. T., *Note privind problema contactului lingvistic*, în *Limba și literatura românească*, nr. 3, Chișinău, 1964

Ionescu, Adriana, *Zum Thema „falsche Freunde” im interkulturellen Ansatz: eine Übungstypologie und eine freundliche Didaktik der „faux amis”*, în *Per aspera ...*, Editura Universității din București, 2013, p. 121-139

Isbășescu, Mihai, *Zu den rumänisch-deutschen Kulturbeziehungen*, în *Verstand und Verständigung. Wissenschaftspolitik und internationale wissenschaftliche*

Zusammenarbeit. Festschrift für Heinrich Pfeiffer, Springer Verlag, Berlin, 1991

Juhász, Janos, *Überlegungen zum Stellenwert der Interferenz*, în Kolb, H., Lauffer, H. (Hrsg.), *Sprachliche Interferenz*, M. Niemeyer Verlag, Tübingen, 1977

Lang, Jürgen, *Wortbildung und wiederholte Rede (anhand spanischer und deutscher Beispiele)*, în *Grammatik und Wortbildung romanischer Sprachen*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1987, p. 171-184

Maiorescu, Titu, *Limba românească în jurnalele din Austria*, în *Critice*, vol. I, București, 1967

Munteanu, Cristinel, *Nu există sinonimie lingvistică*, în <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=1573>

Poalelungi, Gheoghe, *Locuțiunile adjectivale*, în *Limba română XII*, nr. 2, 1963

B.2. în limba germană

Burger, Harald, *Semantic aspects of phrasemes*, în *Phraseologie – Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*, vol. I, de Gruyter Verlag, Berlin, 2007, p. 90-109

Carstensen, Broder, *Zur Systematik und Terminologie deutsch-englischer Beziehungen*, în Brekle, H., Lipka, L. (Hrsg.), *Wortbildung, Syntax und Morphologie*, Mouton, The Hague, 1968

Copceag, Dimitrie, *Phraseologie / Phraséologie*, în *Lexikon der Romanischen Linguistik*, III, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1989

Coseriu, Eugenio, *Lexikalische Solidaritäten în Poetica I*, de Gruyter Verlag, Berlin, New York, 1967

Coseriu, Eugenio, *Sprachliche Interferenz bei Hochgebildeten*, în *Sprachliche Interferenz. Festschrift für Werner Betz zum 65. Geburtstag*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, Sonderdruck

Crudu, Mihai, *Zum Werdegang der Phraseologie als Eigenständiger Linguistikdisziplin*, în *Per aspera ...*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2013, p. 112-120

Eismann, Wolfgang, *Phraseologische Gemeinsamkeiten der Sprachen Europas*, în *Handbuch der Eurolinguistik*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2010

Helbig, Gerhard, *Funktionsverbgefüge – Kollokationen – Phraseologismen. Anmerkungen zu ihrer Abgrenzung im Lichte der gegenwärtigen Forschung*, în Breuer, Ulrich, Hyvärinen, Irma, *Wörter – Verbindungen. Festschrift für Jarmo Korhonen zum 60. Geburtstag*, Frankfurt, 2006, p. 166 - 174

Oksaar, Els, *Das Deutsche im Sprachkontakt*, în *Sprachgeschichte: ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung 2.1*, Berlin, 1984

Porzig, Walter, *Wesenhafte Bedeutungsbeziehungen*, în *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, vol. 58, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1934

Siupur, Elena, *Die Intellektuellen aus Rumänien in den sudosteuropäischen Ländern in den deutschen Universitäten (19. Jahrhundert)* în *Revue des études sud-est européennes*, t. XXXIII, 1-2, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1974

Steyer, Kathrin, *Kookurenz. Korpusmethodik, linguistisches Modell, lexikographische Perspektiven*, în *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest*, Walter de Gruyter Verlag, Berlin, New York, 2004

Wissemann, Heinz, *Das Wortgruppenlexem und seine lexikographische Erfassung*, în *Indogermanische Forschungen*, nr. 66, Walter de Gruyter, Berlin, 1961

B.3. în limba engleză

Teliya, Veronika, Bragina, Natalya, Sandomirskaya, Irina, Oparina, Elena, *Phraseology as a Language of Culture: Its Role in the Representation of a Collective Mentality*, în *Phraseology –*

Theory, Analysis and Applications, Oxford University Press, Oxford, 2001

Whitney, William Dwight, *On Mixture in Language*, în *Transactions of the American Philological Association*, vol. 12, The John Hopkins University Press, 1881

C. Dicționare

C.1. publicate în România

Anuței, Mihai, *Dicționar român-german*, Editura Lucman, București, 2002

Bărbuț, Dorina, Nijloveanu, Ion, *Expresii populare românești și locuțiuni. Dicționar*, Editura Suflet Românesc, Craiova, 1995

Berg, I., *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Editura Științifică, București, 1968

Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegean, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2005

Botezatu, Grigore, Hâncu, Andrei, *Dicționar de proverbe și zicători românești*, Biblioteca școlară, Editura Litera Internațional, București – Chișinău, 2001

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, Editura Artemis, București, 1993

Dumistrăcel, Stelian, *Dicționar de expresii românești „Până-n pânzele albe”*. *Expresii românești, biografii-motivații*, ediția a II-a, revăzută și augmentată, Institutul European, Iași, 2001

Isbășescu, Mihai, *Dicționar german-român*, Teora, București, 1997

Mantsch, Heinrich, Anuței, Mihai, Kelp, Helmut, *Dicționar frazeologic român-german*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979

Mărânduc, Cătălina, *Dicționar de expresii, locuțiuni și sintagme ale limbii române*, Editura Corint, București, 2010

Oprea, Ioan, Pamfil, Carmen-Gabriela, Radu, Rodica, Zăstroiu, Victoria, *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, ediția a doua, Editura LITERA Internațional, București, 2006

Roman, Alexandru, *Dicționar frazeologic german-român*, Editura Teora, București, 1998

Vianu, Tudor, *Dicționar de maxime comentat*, Editura Științifică, București, 1962

C.2. publicate în Germania

Bußmann, Hadumod, *Lexikon der Sprachwissenschaft*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 2008

Drosdowski, Günther, Scholze-Stubenrecht, Werner, *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten – Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, Duden-Verlag, Mannheim, 1998

***, *Grundwortschatz Französisch. Ein nach Sachgebieten geordnetes Lernwörterbuch mit Satzbeispielen*, Langenscheidt, Berlin und München, 1984

<http://universal.lexikon.deacademic.com/232134/>.

***, *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*, Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 1998